

Hovorna.

(Ukázky ze soudobé kritiky normativní teorie.) V posledním dvojčíslu časopisu „Moderní stát“ (VII., 2—3) referuje mladý český sociolog Dr. Mertl o Kelsenově knize: O podstatě a hodnotě demokracie (český překlad, 1933). Při Mertlově referátu jde o typickou ukázkou sociologické kritiky normativní teorie. Bůhví, proč se naši (a němečtí) sociologové tak rozčilují nad pouhým tvrzením, že sociologie a jurisprudence (pravověda) jsou dvě různé vědy. Nic jiného totiž netvrdí normativní teorie o sociologii.

Slyšme, co Mertl tvrdí o Kelsenovi a normativní teorii, a podivujme se, že na to nepřišli již dávno její přívrženci a spousta překladatelů, kteří Kelsenovy spisy překládali z němčiny do nejrůznějších jazyků. (Poukaz na tuto skutečnost není sice žádným důkazem znamenitosti oné teorie, ale činím jej přece, poněvadž znám své domácí Pappenheimské a vim, co jim imponuje!) Podle Mertla „problém demokracie není otázkou juristickou a proto se při jeho řešení nejjasněji ukáže, jak t. zv. normativní metoda musí nezbytně selhat, jakmile se někdo pokusí ji použítí k objasnění živé a dynamické sociální skutečnosti“. Prolomená partie citátu ukazuje, že autor, jsa zvyklý pohybovat se v oblastech, kde často pouhé módní slovo nahrazuje pojem, neví, co to je normativní teorie. S tím souvisí, že domnívá se, že Kelsen ve své knize užívá normativní metody — patrně proto, že je jejím přívržencem. A dále je prý „lidsky pochopitelné“, že Kelsen a já spatřujeme „ve své metodě více, než co z ní lze udržeti i v dnešní době tak málo ‚statické‘ a tak hluboko otrásající samými základy platného právního řádu“. Na takové otřesy tedy normativní teorie nestačí, a to jsme právě přehlédli. Kelsen považuje touhu po svobodě za nějaký „práinstinkt společenského života“; o nějakém takovém instinktu podle Mertla nelze prý mluvit, a to již také proto ne, že teorie instinktů (jaké to krásné nové slovo!) jako pevných jednotek dnešního života (!) je vědecky vyvrácena — a víte kým? Na př. Deweyem. Pouhého normativistu bude zájmat, zdali ve společenském životě existuje či neexistuje touha po svobodě, sociologii, a zejména moderní, zajímá, zdali tuto touhu, ať existuje nebo ne, lze nazvat „práinstinktem“. Mertl se dále domnívá, že Kelsen ve své knize něco „politicky obhajuje“, totiž stát stran, a vysvětluje si to patrně hlavně tím, že Kelsen jest „přece sociální demokrat“. Přes toto „přece“ musím prohlásiti, že to není pravda. „Z hlediska vědy“ zdá se býti Mertlovi Kelsenova kniha „pokus ospravedlnování krátkozrakého systému vlády, který je s to přivést demokracii k zániku i v těch zemích, kde dosud žije“. Kelsen „pohrává si s ideologií většino-menšinové demokracie, jako nějaký středověký scholastik s pojmem Boha nebo inkarnace“. „Se stejným doktrinářstvím vykládá autor celý problém parlamentarismu...“ ale „ideologická fantastičnost Kelsenovy knihy vyvrcholuje“ teprve později. Tam taky dochází ke tvrzením, která jest Mertl nucen prohlásit za „tak velikou nehoráznost“, že jí „není snad ani třeba vyvracet“. Mertl odmítá „pouštět se do této filosofické scholastiky“. Kelsenova kniha jest metodologicky (!) „zcela nejasněná a nepřesná“ a nejde v ní o nic jiného, než o „politické ospravedlnování určitých, předem pojatých filosofických a politických názorů zdánlivě vědeckou formou“. Je nevědecká a omylná.

Vlastní vysvětlení všech těchto nedostatků podává Mertl na konci svého referátu: chybí analýsa sociologická!

A nyní si představme, že právě tato středověká scholastika, toto doktrinářství, tato ideologická fantastičnost, tyto veliké nehoráznosti, nejasnosti a nepřesnosti se překládají do češtiny, ba co dím, i do franštiny, tedy do jazyka otce vědy sociologické, a snad i jiných řečí, co zatím veledůležitých domácích výzkumů sociologických nikdo si nevšimá, nikdo nečte a nikdo nepřekládá! A nebyl to ani Mertl, který jako první odkryl slabiny Kelsenova spisu v našem domácím písemnictví. Byl to Václav Joachim, který si naň posvětil po zásluze s jiné stránky, řekl bych jaksi „veřejnoprávní“. (Viz jeho článek v Háchově Poctě a referát o něm v tomto časopise, roč. XV, 1932, str. 338.) Joachimovi arcif — a zde se objevuje bohatost a různotvárnost pojetí sociologie jakožto vědy na rozdíl od scholastické normativní teorie — nejví se Kelsenův spis jako „zádná čistá právní... nýbrž jako čistá sociologie“. Kdežto tedy kardinální vadou jeho podle Mertla jest, jak jsme viděli, nedostatek „sociologické analýsy“, tedy sociologie, které jedině sluší o takových věcech pojednávat, objevuje se nám podle Joachima též spis jako „čistá sociologie“. Pouze normativní scholastik bude v tom spatřovat nějaký rozpor nebo nejasnost, moderní sociolog naproti tomu uváží ty různé otřesy a dynamiky, jimiž naplněn jest náš dnešní bohatý a sociálně rozvětvený život, a nezapomene, že Joachim na uvedeném místě uvádí ještě jiné vlastnosti Kelsenova spisu, aby přesně vynikla jeho charakteristika. Spis není mu totiž „již pouhou ideologií, nýbrž čírou metafysickou fantasií, nebo podle Iheringa „juristischer Begriffshimmel“. Tuto Joachimovou charakteristikou doplní si tedy čtenář, bdělý dnešní povšechně komplikovanosti moderního života a jeho různých potřeb, charakteristiku Mertlovu a objeví se mu plný a šťavnatý obraz Kelsenova spisu, jak zrcadlí se v naší domácí odborné literatuře sociologické, veřejnoprávní, nebo zkrátka a přílehavěji: protinormativní. Oč jest tato literatura — to můžeme si klidně a bez nemístné skromnosti říci! — pokročilejší než prostoduché literatury světové, v nichž podobné fantasie, metafysiky a scholastiky dožívají se několikrát vydání, a jsou ještě ke všemu překládány! Oč jest pronikavější, důmyslnější, ostrovtipnější a přede vším ostatním: originálnější! A není zajisté bez hluboké souvislosti sociologické, že tam, kde se podobné fantasie, metafysiky a scholastiky kupují, vyprodávají a překládají, není pravého pochopení pro naše domácí výzkumy a analýsy, které takto následkem jazykových obtíží zůstávají širšímu fóru neznámy a nezaslouženě zapadávají v zapomnutí.

Ale byl bych neupřímný, kdybych nedoznal, že málo sympatické odezvy, jichž se dostává zastáncům normativní teorie v naší domácí literatuře od mladších spisovatelů, jsou mně celkem přece ještě mnohem milejší než zarputilé mlčení oněch odpůrců, kteří patří do téže vědecké generace jako její zakladatelé. Harcovníci, jako Joachim, jsou zde totiž vzácnou výjimkou. Nevadí mně, že literárně činní příslušníci nejmladší generace, jako na př. JUC. Vladislav Čermák (viz jeho pojednání „Konstrukce normy základní“ v Právniku, 73. roč., str. 105; 1934), jejichž činnost jest zcela založena na normativní teorii a bez ní nemyslitelná, hodně svrchu a povýšeně hovoří o zakladatelích této nauky, odkrývajíce jejich nedostatky a omyly a činíce dojem, že by si raději koleno nechali vrtati, než by vyslovili slůvko uznání. Neboť spravedlivě dlužno bráti v počet okolí a ovzduší, ze kterého vyšli a v němž působí. Pro odvahu, útočnost a smělost těchto mladých zápasníků, kteří se pouští bez rozpaků do tak beznadějně nerovných zápasů, jako jest na př. boj Mertl contra Kelsen, mám upřímnou sympatii. Méně sympatie pociťuji pro opatrnický hlavní stan, který, jak to již bývá strategickým zvykem, sám zápasů a útoků se neúčastní, nebo jen výjimečně a zakrytě. Kde tento hlavní stan odboje proti normativní teorii má u nás své sídlo, o tom pro

ni nemůže být žádných pochybností. Proslýchá se však, že v poslední době vyskytují se v něm zrádcové a zakuklenci...

Než vraťme se ještě na okamžik k Mertlově recenzi. Pro mentalitu odpůrců normativních teoretiků (nikoliv normativní teorie samotné, která často dostává se — jako na př. u Mertla — do polemik jako Pilát do kředa) není jen tento jejich odpor charakteristický, nýbrž stejně, nebo snad ještě více to, co se jim v literatuře líbí. Tak Mertl náhodou hned po svém posudku Kelsenova spisu otiskuje referát o knize G. Leibholze (Die Auflösung der liberalen Demokratie in Deutschland und das autoritäre Staatsbild, 1933), a hned úvodem prohlašuje, že „daleko bližší je sociologickému pojetí demokracie mladší německý státovědec Leibholz, jehož kniha o rozkladu demokracie není sice zdaleka tak samostatná jako spis Kelsenův, je však mnohem moderněji (!) orientována“. Nevím sice, nakolik při vědeckých pracích výhoda moderní orientace převyšuje nevýhodu nesamostatnosti (spíš řekl bych ano, než ne!), ale vím, že tento Leibholz, autor ploché knihy o pojmu representace, jest stoprocentním nacionalistou a fašistou. Již proto jest, jak se samo sebou rozumí, odpůrcem normativní scholastiky. Naše domácí teoretiky naopak opět smíruje jakéhokoliv autora odpor proti normativní teorii s jeho případným hakenkrajclerstvím. Poněvadž pak normativní teorie jest stejně neoblíbená jak u radikálních nacionalistů všeho druhu, u fašistů a hakenkrajclerů, tak u socialistů všech odstínů, komunisty nevyjímaje, je jasno, že se jí v dnešní obecné politické chumelenici, ve které každý, učence nevyjímaje, snaží se něco trhnutí, valně nepovede. Co také lze získati neplodnou, nezáživnou, života cizí a k tomu ještě pro mozky „moderně orientovaných“ státovědců zpravidla naprosto nesrozumitelnou scholastikou? Všimněte si na př. prosím, pokud jste tak ještě neučinili, jak dokonale se v poslední době „usměrnily“ německé odborné časopisy státovědecké, na př. „Archiv des öffentlichen Rechts“, nebo „Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie“. Tam se normativní teorie vůbec již nevyvrací, nýbrž prostě ignoruje, a její zastánci se zásadně necitují. To má z toho, že se nezajímá o bohatý a mnohostranný moderní sociální život a jeho potřeby. O ty se totiž hlavně jedná, ale „moderně orientovaný“ státovědec při tom nezapomene na sociologickou poučku, že ony potřeby se řídí podle toho, kdo právě má moc v rukou, zda Hitler, Stalin, Mussolini, nebo Dolfuss. I dospívá pak tato státověda buď k teorii hakenkrajclerské, komunistické, fašistické, nebo prostě rakousko-vlastenecké. Všechny tyto různé, sociologicky fundované nauky liší se od sebe velmi, avšak shodují se podivuhodně ve svém společném odporu proti normativní teorii. Avšak ještě jednoho sociologicky velmi zajímavého úkazu zde dlužno vzpomenouti: že totiž s pravidelností, která nemůže být náhodnou, objeví se a zvítězí v každém státě právě ona státovědecká teorie, která odpovídá politické praxi tam provozované, tedy konkrétněji řečeno, že v Německu jsou státovědci profesori velkou většinou národními socialisty, v Itálii fašisty, v sovětském Rusku komunisty. Normativní scholastik se snad nad tímto sociologickým faktem tajně usklíbne a pomyslí si: Ti se vyznaží v tlačenici!, ale „moderně orientovaný“ státovědec ho lehce usadí poukazem na to, že moderní státověda nevíšmá si metafysiky, scholastiky a pojmové ekvilibristiky (už proto, že by při tom asi velmi brzy spadla na zem), nýbrž bohatého sociálního života, včetně politického, a zejména a v první řadě jeho tak různorodých a komplikovaných potřeb, a že si ho nejen všímá, nýbrž že mu chce i sloužit! Ano, sloužit! To jest to kouzelné slovo, pro které normativní teorie — žel Bohu! — má tak málo smyslu! Teorie, a zejména právní, má sloužit praxi a neztrácet čas pojmovou ekvilibristikou a scholastikou, která nevede k ničemu a nikoho nezajímá, poněvadž si za ni beztoho nekoupíš ani housku.

Ale nyní mi dovoluji vážení odpůrci normativní teorie na konec krátké

slovičko: Normativní scholastik se ničeho tak nebojí jako šosáctví. A šosáky vidí v těch, kteří se domnívají, že úkol vznešené teorie vyčerpává se v hledání prostředků k ukojení těch či oněch praktických potřeb, ať jsou to potřeby fašistické, nacionalistické, hakenkrajclerské nebo jiné. Prává teorie, to budíž jim ještě jednou řečeno, nic nechce, nikomu neslouží, nýbrž prostě a jediné se dívá a poznává. A poněvadž i normativní teorie snaží se býti takovou pravou teorií, je tak náramně nezajímavá pro pány, kteří každý poznatek hodnotí podle toho, co jim po případě vynesou. Rozhlíží-li se proto dnešního dne normativní teorie po svých odpůrcích u nás a jinde, pak nemůže než prohlásiti, že je upřímně pyšná na to, že nejsou její přívrženci, nýbrž odpůrci!

Fr. Weyr.